

ПОРУШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА: ОБОВ'ЯЗОК ДЕРЖАВИ ТА САМОЗАХИСТ

Словська Ірина Євгенівна

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права та галузевих дисциплін
Національного університету водного господарства /та
природокористування
м. Рівне, Україна*

Дмитроца Анастасія Юрївна

*здобувач освіти першого рівня
Національного університету водного господарства /і
природокористування
м. Рівне, Україна*

Права і свободи людини не повинні шкодити правам і свободам інших осіб, суспільства і держави в ході реалізації. Цей принцип є одним із базових принципів конституційно-правового статусу особи.

У сучасному світі виникають нові глобальні загрози людству, наприклад: міжнародний тероризм, природні стихійні лиха та масові заворушення політико-економічного чи збройного характеру, наслідком яких є запровадження державами спеціальних правових режимів, пов'язаних із обмеженням основних прав і свобод людини й громадянина. Відповідно до цього особливої уваги набуває захист суспільства від подібних загроз. Тому, насамперед, постає питання правомірності обмеження можливостей людини, особливості якого окреслено міжнародним правом і безпосередньо реалізовано в національних законодавствах.

Так, з одного боку, більшість із визначених міжнародним правом умов правомірності застосовуваних заходів, що обмежують права і свободи людини, є надто загальними. З іншого, на внутрішньодержавному рівні законодавець не завжди своєчасно й чітко реагує на зміни в суспільстві. Більше того, як зауважують науковці, деякі використовувані ним формулювання й терміни часто складно тлумачити [1, с. 4].

Другий Розділ Конституції України – важливе надбання українського права, оскільки 48 статей перераховують можливості особи. Відповідно до ст. 3 Основного Закону життя людини є найвищою соціальною цінністю в Україні. Стаття 27 закріплює право людини на життя. Ніхто не може бути свавільно його позбавлений, виникає право і на захист, і на самозахист. Згідно з ч. 2 ст. 27 Конституції України основна гарантія охорони –

обов'язок держави захищати життя кожної людини [3]. Держава гарантує своє невтручання в життя кожної людини за виключенням спеціально встановлених випадків. Крім того, держава гарантує кожному захист від протиправних посягань. Для цього держава має важелі організаційно-правового характеру, спеціально уповноважені органи.

Стаття 55 Основного Закону містить такі способи захисту прав, як: можливість особи звернутися до суду з метою захисту прав і свобод; можливість оскарження дій та рішень органів державної влади, посадовців; право звернення до Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, а також відповідних міжнародних судових установ чи міжнародних організацій.

Для того, щоб з'ясувати саме юридичну природу самозахисту прав і свобод людини в Україні, необхідно з'ясувати: яке місце займає самозахист взагалі; яка його структура; його місце в законодавстві. Очевидно, для того, щоби дослідити цю проблематику, необхідно розглянути відповідну нормативну базу.

Якщо проаналізувати положення Конституції України, які стосуються прав людини, можна знайти норми, які безпосередньо закріплюють можливості для самозахисту. Крім ст. 3 Конституції України, треба зазначити ст. 27, яка надає кожному право захищати життя, здоров'я, життя та здоров'я інших людей від протиправних посягань. Окремо слід виділити ч. 5 ст. 55, де зазначено, що кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень та протиправних посягань. Ст. 36 КК України та 19 Кодексу України про адміністративні правопорушення містять приблизно однакові визначення поняття «необхідна оборона», сутність яких зводиться до права особи на певні дії з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів, які полягають в заподіянні шкоди тому, хто посягає з метою негайного відвернення такого посягання [2].

Отже, однією з умов застосування необхідної оборони виступає захист прав, свобод, інтересів особи, яка захищається. Якщо проаналізувати зміст ст. 39 Кримінального кодексу України [4] – «крайня необхідність», то можна побачити в ній, як і в ст. 18 Кодексу України про адміністративні правопорушення, однією з умов є усунення небезпеки, яка погрожує [2].

Згадуючи ст.ст. 36 і 39 Кримінального кодексу України, зауважимо, що «необхідна оборона» та «крайня необхідність» дійсно є різновидами самозахисту. В тлумачному словнику деталізовано, що корінь «само» – перша частина складних слів, яка позначає дії, здійсненні без сторонньої допомоги. Саме слово «самозахист» визначено як захист себе власними силами і засобами [5]. Це поняття включає як право необхідної оборони, право звернення до державних органів та посадових осіб, так і питання,

пов'язані з володінням та застосуванням зброї, як одного з засобів самозахисту [3].

Водночас слід зазначити, що метою самозахисту є надання максимуму можливостей будь-якій особі для захисту від протиправних посягань. Для цього держава повинна створити належні умови, відповідну юридичну базу. Будь-яке право без наявності гарантій його здійснення не може бути реалізовано. Для найповнішої реалізації прав і свобод необхідно мати певні гарантії, які є твердим важелем у сфері правового регулювання можливостей людини і громадянина. Важливим є не лише декларація обсягу прав і свобод людини і громадянина, але й їх тверде підкріплення, яке виражається в діях органів державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань, а також і самих громадян.

Розрізняють соціально-економічні, політичні та юридичні гарантії. Слід підкреслити, що саме юридичні гарантії є особливими, адже охоплюють усі правові засоби, які забезпечують реалізацію прав, свобод і обов'язків людини і громадянина.

Окрім положень Конституції, які безпосередньо закріплюють норми стосовно самозахисту життя і здоров'я, можна назвати ще низку статей Основного закону, які підтверджують та виступають гарантіями цього права. До таких норм можна віднести, зокрема, статті 21, 22, 41, 57, 64, 68 [3].

Стаття 21 визначає, що всі люди є вільними і рівними в своїй гідності та правах, права і свободи людини є невідчужуваними і непорушними. Це положення є відображенням ідей природної школи права, які обґрунтували теорію про невідчужуваність прав людини та обов'язок держави затверджувати та забезпечувати такі права. Стаття у загальній формі закріплює права людини, в тому числі право на життя та його самозахист, як невід'ємне природне право [3].

Стаття 22 Основного закону закріплює, що права і свободи людини та громадянина не є вичерпними, гарантуються і не можуть бути скасовані. Тим самим держава підкреслює, що конституційний перелік прав та свобод містить лише найголовніші з них, але не виключає пріоритет міжнародного права у справі захисту можливостей, тим самим створюючи базу для подальшого розвитку цього інституту.

Стаття 41 закріплює право власності та принцип його непорушності. Це положення є вкрай важливим, адже воно закріплює, що ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності [3].

Отож, підсумовуючи вищезазначене констатуємо, що право захисту людиною своїх прав і свобод є одним з фундаментальних її прав, це природне право людини. Суспільство є такою соціальною базою, якій властиво постійно розвиватися, тому нині є вкрай важливим створення на належному рівні ефективної нормативної й організаційної бази для вирішення цієї проблематики. Це повинно стати одним з найважливіших

завдань нашої держави, яка взяла орієнтир для входження в європейське співтовариство [6].

Література:

1. Грецова Є.Є. Правомірні обмеження права і свободи людини у міжнародне право: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.10 «міжнародне право та європейське право». Москва, 2009. 26 с.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
3. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>
5. Словник Ожегова. URL: <https://gufo.me/dict/ozhegov>
6. Рабінович П. М., Панкевич І. М. Здійснення прав людини: проблеми обмежування (загальнотеоретичні аспекти). Львів: Астрон, 2001. 107 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-287-9-66>

АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ УСТРІЙ КРАЇН СХІДНОЇ ЄВРОПИ: УКРАЇНА, ПОЛЬЩА, МОЛДОВА ТА ГРУЗІЯ

Словська Ірина Євгенівна

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права та галузевих дисциплін
Національного університету водного господарства
і природокористування
м. Рівне, Україна*

Зайчук Станіслав Андрійович

*студент III курсу
Навчально-наукового інституту права
Національного університету водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

Значний вплив на форму держави здійснює адміністративно-територіальний устрій. Кожна держава має власні особливості.

Згідно зі ст. 133 Конституції України систему адміністративно-територіального устрою України становлять: Автономна Республіка Крим,